

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕННЯ ПРО ПРИРОДУ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Коровай Денис Валентинович

аспірант

*Національної академії Служби безпеки України
м. Київ, Україна*

Природа воєнних злочинів лежить у сфері порушення основоположних норм міжнародного гуманітарного права, яке регулює правила ведення війни та захисту цивільного населення. Оскільки такі злочини часто залишаються безкарними, вони створюють серйозну загрозу для міжнародної безпеки та правопорядку. Порушення норм гуманітарного права підриває довіру до міжнародних інституцій, сприяє подальшій ескалації конфліктів і може призвести до нових актів насильства.

Дослідження природи воєнних злочинів дає змогу виявити прогалини у правовому регулюванні, особливо у контексті національних правових систем, що часто не здатні самостійно забезпечити належне розслідування та судовий розгляд. Важливим є питання запровадження універсальної юрисдикції, яка дозволяє переслідувати осіб, винних у воєнних злочинах, незалежно від місця їхнього вчинення.

На наш погляд, воєнний злочин – це умисне чи необережне порушення норм міжнародного гуманітарного права, що вчиняється під час збройного конфлікту спеціальними суб'єктами, відповідальними за ведення бойових дій проти людей, їхнього життя, здоров'я, власності, екосистеми та інших суспільних об'єктів, що порушує принципи ведення війни, встановлені міжнародним правом, тягнучи за собою індивідуальну кримінальну відповідальність на національному або міжнародному рівнях.

Виділяються близько сотні окремих складів злочинів, які слід вважати воєнними. Однак всі вони характеризуються певною сукупністю ознак, які є притаманні кожному складу зокрема і групі загалом. В. М. Репецький, В. М. Лисик виділяє п'ять таких ознак: 1) дії, що складають об'єктивну сторону воєнних злочинів, вчиняються під час збройного конфлікту і є пов'язані з ним; 2) вчинення дій, що вважаються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права; 3) такі дії як правило вчиняються комбатантами або особами, які можуть віддавати їм накази; 4) об'єктом посягання є особи, що знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права (чи їх права); 5) дані

злочини завжди вчиняються умисно або із грубої необережності [2, с. 120–125].

Аналіз основних міжнародно-правових норм дозволило М. Невінчаному свідчити про те, що для діянь, які кваліфікуються як воєнні злочинів в рамках норм міжнародного права, характерні наступні риси: по-перше, об'єктом воєнного злочину виступає встановлений в міжнародному гуманітарному праві порядок ведення міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів, що є складовою частиною інтересів миру і безпеки людства і світового правопорядку в цілому; по-друге, перелік воєнних злочинів як злочинів проти миру і безпеки людства встановлено в актах міжнародного права; по-третє, щодо воєнних злочинів можлива як національна юрисдикція держав, так і міжнародна юрисдикція [5, с. 96].

Воєнні злочини є неоднозначним міжнародно-правовим явищем, яке потребує детального осмислення. Як наслідок важливою частиною наукового дослідження в порівнянні військових та воєнних злочинів є приділення особливої уваги ознакам останніх, до яких, на думку Т. С. Садової, слід віднести такі: 1) відбуваються в рамках плану або політики держави, в цьому полягає їх серйозність; 2) виявляються в порушення законів і звичаїв війни, тобто посягають на встановлений міжнародним правом порядок ведення збройного конфлікту (як міжнародного, так і неміжнародного характеру); 3) посягають на охоронювані міжнародним правом інтереси безпеки осіб, які залучені в режим збройного конфлікту (як міжнародного, так і неміжнародного характеру); 4) можливі тільки в ході або у зв'язку зі збройним конфліктом як міжнародного, так і неміжнародного характеру; 5) порушують норми міжнародного права; 6) суб'єкт може бути як загальний, характерний для всіх видів злочинів проти миру і безпеки людства, так і спеціальний – комбатант; 7) особливість суб'єктивної сторони: поряд з притаманними всім злочинам проти миру і безпеки людства ознаками навмисного (щодо діяння) і усвідомленого (щодо можливості настання наслідків діяння), потрібна також констатація додаткового аналітичного елемента, що стосується сприйняття виконавцем наявності стану збройного конфлікту; 8) суб'єктом може бути будь-яка осудна фізична особа, що досягла 18-річного віку [6, с. 220–228].

Разом з тим, специфіка воєнних злочинів дозволяє не тільки відмежовувати їх від інших злочинів (у тому числі від злочинів проти миру та безпеки людства), а й виділити низку спеціальних, характерних саме для них ознак, що у свою чергу, дозволить проводити дане розмежування. А. Драгоненко виділяє ознаки: 1. Умови вчинення. Воєнні злочини вчиняються під час збройного конфлікту (міжнародного чи неміжнародного характеру) або в обстановці,

пов'язаній із цим конфліктом. За цими ознаками вказані дії відрізняються від інших злочинів проти миру і безпеки людства, для вчинення яких наявність збройного конфлікту не є обов'язковою ознакою, а також від низки загально-кримінальних злочинів, схожих за об'єктивною стороною. Вказану ознаку загалом можна виділити зі змісту положень міжнародного гуманітарного права, які описують заборонені способи та методи ведення війни, опису військових злочинів у Статуті міжнародних органів кримінального правосуддя; крім того, вона чітко сформульована в документі Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) в розділі «Елементи злочинів» так: «Дія, яка відбулася під час збройного конфлікту і була пов'язана з ним» [1].

2. Спрямованість посягання. Варто звернути увагу на важливу особливість воєнного злочину, яка полягає у тому, що він є багатооб'єктним злочином, тобто заподіює шкоду одночасно декільком безпосереднім об'єктам. По-перше, він посягає на встановлений міжнародним правом порядок ведення збройного конфлікту (міжнародного або неміжнародного характеру), і, по-друге, на інтереси безпеки осіб (окремої людини), залучених до події збройного конфлікту, що охороняються міжнародним правом (міжнародного чи неміжнародного характеру). Очевидно, (зважаючи на значимість відповідних суспільних інтересів, що регулюються та охороняються за допомогою міжнародного права) до основних об'єктів воєнних злочинів відносяться: встановлений міжнародним правом порядок ведення військових дій (засоби, методи, способи); безпека військовополонених, цивільного населення; збереження національного майна окупованої держави; в деяких випадках до об'єкта посягання відносяться інтереси учасників збройного конфлікту, які порушуються шляхом застосування проти них засобів і методів ведення війни, заборонених міжнародним гуманітарним правом і здатних заподіяти зайві страждання.

3. Грубий характер порушення, його наслідки для суспільних інтересів, охоронюваних міжнародним гуманітарним правом за допомогою міжнародного кримінального права.

4. Особливості суб'єктивної сторони. Однією із умов визнання діяння злочинним виступає встановлення суб'єктивної сторони злочину. З погляду сучасного міжнародного кримінального права, коло основних положень якого наведено в Римському Статуті Міжнародного кримінального суду, суб'єктивна сторона злочинів проти миру та безпеки людства (у тому числі воєнних злочинів) характеризується: – умислом особи вчинити діяння; – усвідомленням особою тієї обставини, що при нормальному перебігу обставин наслідок настане [6; 7; 8].

Таким чином, воєнні злочини є складним явищем, що поєднує порушення норм міжнародного права із специфічними умовами їхнього вчинення в межах збройних конфліктів.

Природа воєнного злочину може бути пояснена як перетин між трьома основними аспектами:

1) онтологічний аспект (воєнні злочини є невід'ємною складовою людської агресії в умовах конфлікту, що ґрунтується на природній схильності до боротьби за виживання. Проте війна, як соціально-історичний феномен, передбачає наявність правил та норм, порушення яких ставить під сумнів саме існування цивілізації. Воєнний злочин розкриває глибокий розрив між хаотичною природою війни та необхідністю порядку);

2) епістемологічний аспект (пізнання сутності воєнних злочинів пов'язане з розумінням людської поведінки в екстремальних умовах та її етичних наслідків. Воєнні злочини стають символом відмови від гуманності, коли раціональне, правове та моральне мислення ігнорується під тиском цілей воєнних конфліктів);

3) нормативний аспект (в межах міжнародного гуманітарного права воєнні злочини розглядаються як вчинки, які посягають на глобальні цінності, за що передбачається відповідна міра кримінальної відповідальності).

Література:

1. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

2. Репецький В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. Альманах міжнародного права. 2009. Вип. 1. С. 120-125.

3. Мохончук С. М. Історико-теоретичні засади визначення системи воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. Проблеми законності. 2011. Вип. 115. С. 133-143.

4. Піддубна М. В. Воєнні злочини в кримінальному праві України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2016. Вип. 40(2). С. 98-101.

5. Невінчаний М. О. Щодо визначення поняття "воєний злочин" у міжнародному кримінальному праві та національному законодавстві. Соціально-гуманітарний вісник. 2020. Вип. 31. С. 94-96.

6. Садова Т. С. До питання про співвідношення воєнних та військових злочинів у міжнародному та національному праві. Правова держава. 2021. № 42. С. 220-228.

7. Остапчук Л. Г. Військові та воєнні злочини у вітчизняному і міжнародному законодавствах. Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра. 2022. № 1. С. 18-27.

8. Драгоненко А. Поняття та ознаки воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. Наукові записки. Серія : Право. № 12 (2022). DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-12-151-157>